TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRENCİNİN YÖNETİME KATILIMI

Dr. R. Pelin TAŞKIN[*]

Giriş

Yönetim eğitim paydaşlarının tümünü etkileyen bir süreçtir. Demokrasinin bir gereği olarak sadece yöneticilerin değil, yönetici olmayan diğer paydaşların da bu sürece katılması istenen ve beklenen bir durumdur. Paydaş olarak öğrencinin, eğitim öğretim faaliyetinin gerçekleştiği en temel birim olan okulun yönetimine katılmasına eğitim mevzuatında sınırlı da olsa yer verilmiştir.

Türk Eğitim Sistemini düzenleyen, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu gibi temel kanunlara dayanılarak, "MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği" ve "MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Bu yönetmeliklerde öğrencilerin yönetime katılımlarına ilişkin çeşitli hükümler yer almaktadır. Ayrıca "MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi" de konuyla ilgilidir. Anılan hükümlerden önce öğrenci ve öğrencinin yönetime katılımından ne anlaşıldığı üzerinde durmak gerekir.

Derleme niteliğinde olan bu çalışmanın amacı, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin Türk Eğitim Sisteminde yönetime katılmalarına hukuken ne ölçüde yer verildiğini saptamaktır.

Türk Eğitim Sisteminde Öğrenci

Başaran ve Çınkır (2013, 341) öğrenciyi, "planlı öğretim yapan bir eğitim yerinde, önceden tasarlanan bir eğitim programının gerektirdiği öğrenme yaşantılarını belli bir sürede kazanmaya çalışan kişi" olarak tanımlamaktadırlar. Yaşa vurgu yapılmayan bu tanım uyarınca, planlı öğretim sürecinden geçmek öğrenci sayılmak için yeterlidir. Türkiye'de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu md. 22 uyarınca 5 yaşını dolduranlar öğrenci statüsüne sahip olurlar. Öte yandan, ortaöğretim öğrencisi olmak için azami yaş, "MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği" md. 21 uyarınca 18'dir. Belirtilen hükümlere göre en azından kayıt aşamasında öğrencilerin Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) uyarınca henüz 18 yaşını doldurmadıkları gerekçesiyle çocuk statüsünde oldukları söylenebilir. Buradan yola çıkarak çalışmamızın konusu

[*] Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Bölümü. E-mail:pelintaskin@gmail.com

olan ilk ve ortaöğretim öğrencileri için ÇHS'nin bağlayıcı olduğu kabul edilebilir.

Öğrencilerin-Çocukların Katılım Hakkı ve Önemi

Yaşamın diğer aşamaları gibi, çocukluk ve gençlik dönemleri bireylerin, tecrübe ve anlayış kazandıkları, becerilerini geliştirdikleri, ilişkilerini ve olayları değerlendirdikleri, dinamik değişim ve uyum dönemidir. Haydon'a göre, (2012, 34) çocuklar, yetişkinlikle ilişkilendirilmiş sorumluluklardan uzak olmalarına rağmen, karar alma sürecine katılmak ve yaşlarına uygun ölçüde bilgilere erişmek ya da bilinçli seçimlerin yapılmasına veya serbestliklerinin oluşmasına destek istemektedirler. Buck, Gillespie, Ross ve Sargent (2011, 34), katılımın çocuk ve yetişkin arasında karşılıklı saygıya, bilgi paylaşımına ve diyaloga dayalı bir süreç olduğunu belirtmektedirler. Bu süreçte çocuğun kendi düşüncelerinin yetişkinler tarafından ne şekilde dikkate alınacağını ve birlikte bu sürecin akıbetini nasıl şekillendirebileceklerini öğrendiklerini ifade etmektedirler. Ancak çocuğun sistem içindeki hakları ve ihtiyaçları kolayca unutulabilmektedir. Örneğin, eğitim mevzuatı, politikası ya da hizmetleri tartışılırken, çocuğun bakış açısına yer verilmesi, hükümetler için de nadir görülen bir durumdur (Lansdown, Jimerson ve Shahroozi 2014, 4). Oysaki sosyal bilişsel teori, okuldaki karar alma yapılarına katılma fırsatına sahip olmanın, öğrencinin politik ve vatandaşlık özyeterliliğinin gelişimine yardımcı olacağını ileri sürmektedir. (Bandura, 1997'den akt. Gilleece ve Cosgrove, 2012, 236).

Katılım, çocuğun kendisini ilgilendiren konularda ifadelerinin dikkate alınması ve farklı düzeylerde karar alma süreçlerine aktif biçimde dahil olmasıdır. Bu tanım uyarınca, çocuklar ve yetişkinler arasında karşılıklı saygıya dayalı biçimde bilgi paylaşımı yapılması, olumlu bir diyalogun gelişmesi ve çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi dikkate alınarak çocukların görüşlerinin değerlendirileceğinin garanti altına alınması gereklidir (Lansdown, 2011'den akt., Lansdown, Jimerson ve Shahroozi 2014, 6).

Katılımın Düzeyleri ve Türleri

Hart, Armstein'ın, yetişkinlerin politik süreçlere katılımına ilişkin modelini temel alarak, çocukların katılımını gösteren bir "katılım merdiveni" hazırlamıştır. Söz konusu modelin ilk üç basamağı gerçek bir çocuk katılımını göstermemektedir. Hart'ın (1992) katılım merdiveninin basamakları kısaca şöyledir: (Buck, Gillespie, Ross ve Sargent, 2011, 34, 35; Sağlam, 2009, 30-33):

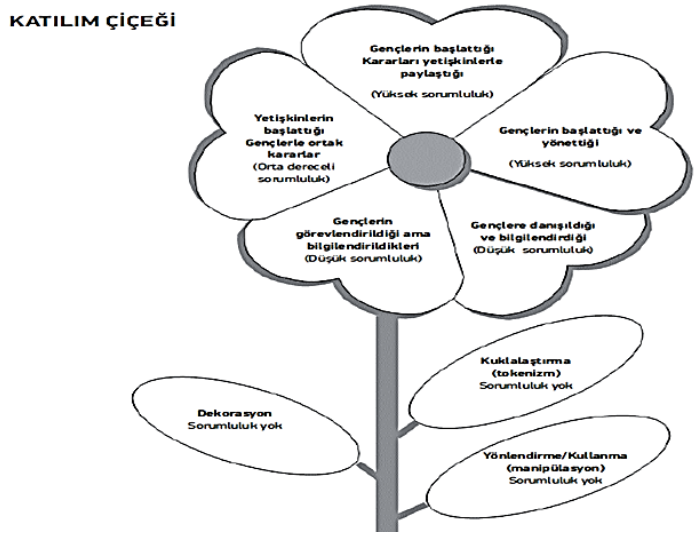
"Manipülasyon" olarak adlandırılan ilk basamakta çocukların yetişkinlerin amaçları için araç olarak kullanılmaları söz konusudur. "Dekorasyon" adındaki ikinci basamakta, çocukların yaptıkları iş hakkında bilgi sahibi olmadıkları halde yetişkinlerin isteğiyle bilgi sahibiymiş gibi hareket etmeleri örneğin belirli bir durumun ya da olayların tasvir edildiği giysiler giymeleri

söz konusudur. "Tokenizm (Yapmacıklık)" adlı üçüncü basamak, çocuklara görüşte söz hakkı verildiği ancak konu veya biçim hakkında çok az tartışma ya da görüşlerini bildirme şansı tanındığı veya hiç tanınmadığı durumlara atıf yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yetişkinler çocukların katılımına önem veriyor gibi görünmekle birlikte ortaya çıkan sonuç, çocukların ya çok az söz sahibi olduklarını ya da hiç söz sahibi olmadıklarını göstermektedir. Hart geri kalan beş basamakta çocukların gerçek anlamda katılımının söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların "görevlendirilmiş ama konu hakkında bilgi sahibi oldukları (assigned but informed)" dördüncü basamağa, bir spor faaliyetine izleyici olarak çöp sorunu hakkında bilgilendirilen bir izci grubunun gönderilmesi ve gönüllü olarak temizliğe yardım etmeleri örnek verilebilir. "Çocuklara danışılan ve onların da bilgi sahibi oldukları (consulted and informed)" beşinci basamak, çocukların sadece görüşlerine danışıldığı durumlara değil; aynı zamanda gerçekleşmekte olan karar verme sürecinin sonuçları hakkında bilgilendirildikleri durumlara da atıf yapmaktadır. "Yetişkinler tarafından başlatılan, kararların çocuklarla paylaşıldığı (adult-initiated, shared decisions with children)" altıncı basamak, yetişkinler tarafından başlatılabilen ancak karar verme sürecinin genç insanlarla paylaşıldığı projelere işaret etmektedir. "Çocuk tarafından başlatılan ve yönlendirilen (child-initiated and directed)" yedinci basamak, çocukların oyunlarında düşünebildikleri ve sürdürebildikleri karmaşık projelere işaret eder. Bu katılımda yetişkinler yönlendirme olmaksızın çocuklara sadece yapılan işte yardım ederler, projeyi başlatan ve sorumluluğu üstlenenler genelde çocuklardır. Yetişkinler sadece projeye onay veren gözlemci pozisyonundadırlar ve herhangi bir müdahalede bulunmazlar. "Çocukların başlattıkları ve kararlarını yetişkinlerle paylaştıkları (child-iniated, shared decisions with adults)" son basamak, başarı seviyesinin en yüksek olduğu katılım tipidir. Çocukların liderliğinde ve sorumluğunda girişilen birtakım karar alma süreçlerinin sonuçları yetişkinlerle paylaşılmaktadır.

Aşağıda, Hart'ın yukarıda kısaca açıklanan "Katılım Merdiveni"nin bir uyarlaması yer almaktadır.

Öte yandan Wyness (2009'dan akt. Özer, 2013, 249), katılımın iki biçimde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, yetişkinlerin çocuklara katılımı sağlamada aracılık etmesidir. Bu durumlar çoğunlukla karar alma süreçleridir ve yetkili yetişkin (örneğin bakan veya mahkemede çocuğu temsil eden temsilci) çocukların görüşlerini ve ilgilerini siyasi, idari ve yargı mercilerine iletir. İkincisi ise, çocukların diğer çocuklara aracılık etmesidir. Bu durum, yerel ve konusuna özgü biçimde katılım sağlayan çocuk gruplarında gerçekleşir. İkinci tür katılım daha doğrudan katılıma imkan veren bir yapı içerir. Sonuçta her iki katılım biçiminde gerek yerel gerekse ulusal düzeydeki karar alma mekanizmalarının bütününe çocukların katılmasına olanak

sağlaması hedeflenmektedir.

Şekil 1: Katılım Çiçeği

Kaynak: Avrupa Konseyi (2011,128).

Erbay (2013, 42-51) çocuğun katılımını aile içerisinde, okulda, yasaların hazırlanmasında, çocuk ceza adalet sisteminde, sağlık kuruluşlarında, il düzeyindeki çocuk komitelerine, evlat edinme-koruyucu aile süreçlerinde, yerel yönetimlerde, medyada olmak üzere dokuz farklı düzlemde ele almaktadır. UNICEF hazırladığı raporda (fact sheet), evlat edinme, ebeveynden ayrılma, isim değişikliği, sağlık hakkı ve eğitimi katılım hakkıyla ilgili görmektedir. Finlandiya Hükümeti, Avrupa Konseyi'nin görüşleri doğrultusunda hazırladığı Raporda (2011) katılım hakkını, aile, alternatif bakım, sağlık hizmeti, eğitim ve okul, oyun, dinlenme, spor ve kültürel faaliyetler, şiddet içeren durumlar, yargısal ve idari davalar, kamu hayatı ve sivil toplum başlıklarında ele almaktadır. Görüldüğü gibi anılan gruplamaların tümünde eğitime katılım ayrıca ele alınmıştır.

Eğitime katılımın nasıl olacağı da önemlidir. Eğitime katılım, eğitim programının geliştirilmesi, eğitim yöntemleri, okulun yapısı ve standartları, bütçeleme ve kaynaklar gibi eğitim politikasına katılım şeklinde olabileceği gibi, öğrenci meclisleri aracılığıyla da olabilir. Öğrenci meclisleri öğrencilere hem demokrasi deneyimi kazanabilecekleri hem de eğitim sistemini güçlendirecek fikirleri paylaşıp geliştirebilecekleri bir alan sunar. Ayrıca öğrenci meclisleri eğitim mevzuatı ve politikasının etkisi hakkında hükümete geri bildirim sağlayabilir, tüm çocuklar için eğitim hakkını savunabilir, teşvik edebilir ve fikirlerini paylaşabilir (UNICEF, 2011, 108).

Öğrencilerin Okul Yönetimine Katılımının Önemi ve Yararları

Öğretide, öğrencilerin okul yönetimine katılımının çeşitli yararları olduğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki çocuk haklarının desteklenmesinin sağlanması ve ÇHS'de Taraf Devletlere yüklenen yasal sorumlulukların yerine getirilmiş olmasıdır. (Sinclair, 2004, 107). Öte yandan toplumda çocuk hakları konusunda farkındalık yaratılmış olur, böylelikle kuşaklar arasında diyalog ve deneyimlerin paylaşılması yoluyla toplumsal ilişkiler güçlenebilir (Kränzl-Nagl ve Zartler, 2010, 172). ÇHS geniş bir eğitim vizyonunun oluşmasına önem vermektedir. Özellikle md. 29, bir çocuğun tümüyle gelişmesini teşvik etmesi ve her çocuğun demokratik hayata katkıda bulunması için gerekli olan değerler, beceriler ve güveni elde etmesi için yardımcı olması bakımından eğitimin amacını genişletmektedir. Bu amaçlara ulaşılması, çocuklara eğitim sürecinde aktif oyuncular olarak saygı duyulmasını ve değer verilmesini gerektirir. Gerçekten eğitimde katılım hakkına saygı duyulması, eğitim hakkının gerçekleşmesinde önemli rol oynar. Ancak çocuğun sınıfta ya da geniş anlamda okul çevresinde katılımına yönelik bir kültür, dünya genelinde nadir görülmektedir (Lansdown, Jimerson ve Shahroozi, 2014, 4) Oysaki öğrencilere okul yönetimi sürecinde danışılması, hizmetlerin geliştirilmesi ve değişen ihtiyaçlara göre hizmetlerin uyarlanmasını da sağlar. Bunun yanı sıra, katılım ile daha doğru ve faydalı kararların alınması sağlanarak karar alma süreçlerinin geliştirilmesi mümkün hale gelir. Öte yandan çocuklara gerek okullarında, yerel idarelerde ya da örgütlerde gerekse toplum içinde daha aktif bir üye olma fırsatı verilmesiyle demokrasi kültürü güçlendirilir. Ayrıca, katılım çocuğun korunmasına önemli bir katkı sağlar. Diğer yandan öğrencilerin tartışma, iletişim, müzakere ve karar verme konularındaki becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur ve etkili katılım ile öğrencinin öz yeterlilik, öz saygı duygusu güçlenir ve gelişir (Sinclair, 2004, 107). Son olarak onlara yeni bilişsel ve uygulamalı beceriler kazandırır ve kendilerine saygı duymalarını sağlar (Hodgkin ve Newell, 1998'den akt. Nayır ve Karaman Kepenekci, 2011, 160)

Öğrenci katılımı, bir yandan, öz düzenleme anlayışını geliştiren kararlarda ortaklığı doğururken, aynı zamanda öz kimliği ve beraberindeki, tutarsızlık ve ikiyüzlülüğü görmeye, katılımın ne olması gerektiğini veya olabileceğini öngörebilmeye ve bir karşılık geliştirmeye yarayacak yetkinlikleri de ortaya çıkarır. Kendini anlama ve onu destekleyen yetkinlikler, bu nedenle, yetişkin hâkimiyetini ifşa eder ve zayıflatabilir ve 'itaatkâr' öz yönetişim beklentilerini, çocuk katılımı için araçsal çağrıların içinde gizlenmiş olsalar bile, zorlaştırabilir (Raby, 2014, 84).

Öte yandan katılım hakkına öğretide bazı eleştiriler de yöneltilmektedir. Bu eleştirilerde, çocuğun karar alma süreçlerine katılımının okul ve aile tarafından teşvik edildiği durumların temelinde, neo-liberal bir ortam için

ideal, kendi kendine karar veren, özerk, bireyselleşmiş bir çocuk yaratmanın bulunduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca, müzakere ve katılıma odaklanılmasının çocukları vatandaş olmaktan ziyade tüketici ve seçim yaratan süjeler olmaya hazırladığı ileri sürülmektedir. Böylesi neo-liberal süreçler aracılığıyla bireyselleştirilmiş sorumluluğa ve özerkliğe odaklanıldığı için yapısal eşitsizlikler gizlenmektedir. Sosyal eşitsizlik sadece neo-liberal bir yaklaşımda gizlenmemektedir; çocuğun katılımına yönelik bir vurgu, örneğin çalışan aileler çocuklarına aile kararlarına katılım sunmadığı ya da katılım becerileri aile içerisinde zaten gelişmiş olarak okula başlayan öğrencileri ödüllendirdiği gerekçeleriyle, eşitsizliğin yeniden üretimine katkı sağlayabilir (Raby, 2014, 80).

Eğitim Sisteminde Öğrencinin Yönetime Katılımını Düzenleyen Ulusal ve Uluslararası Hukuk Kurallarından Örnekler

Lansdown (2001, 5) genel olarak, okulun pek çok yönüyle ilgili olarak öğrencilerin görüşlerini alma konusunda eğitim sisteminin büyük bir potansiyele sahip olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de eğitim sistemlerine bakıldığında, öğrencilere okulun yönetimine katılma olanağının tanıdığını görmekteyiz. Örneğin İrlanda Eğitim Yasası (1998), okulların yönetim kurullarına, öğrencilerin yönetime katılımına olanak sağlayan yönetim usullerinin oluşturulmasını tavsiye etmektedir. İrlanda'da okulun etkiliği ve gelişimine öğrencilerin değerli katkılar sunabileceği kabul edilir. Bu nedenle ilköğretimden sonraki eğitim basamaklarında öğrenci meclislerinin kurulması belirtilen kanunda tavsiye edilmektedir. Yine kanunda katılımın nasıl sağlanacağına yönelik tavsiye hükümleri yer almaktadır (md 27). Öte yandan İngiltere ve Galler'de, çocukların görüşlerini göz önünde bulundurmak, okullara yüklenmiş yasal bir yükümlülük haline getirilmiştir (de Róiste, Kelly, Molcho, Gavin ve Gabhainn 2012, 89). Benzer şekilde Almanya'da 1970'lerde öğrencilerin yönetime katılma hakları eyaletlerin okul kanunlarında (Schulgesetzen) yer almaya başlamakla birlikte, 1990'lardan itibaren katılım tartışmaların merkezinde yer almaya başlamıştır. Son yıllarda Almanya'da da çok sayıda öğrencinin katılım hakkını kullanmaya başladıkları görülmektedir. (Federal Aile, Yaşlı, Kadın ve Genç Bakanlığı, 2012, 20) Wedekind ve Schimitz (?, 3), Almanya'da katılımın sadece bugüne ait olmadığını, geçmişte pek çok örneğe rastlanabileceğini belirtmektedirler Valentin Trotzendorf (1490- 1556) döneminin öğrenci mahkemeleri (Schülergericht) ve okul şehirlerini (Schulstaat), ayrıca Cizvit okulları ve Benedikt okullarında öğrencilerin farklı makamlarda görevlendirilmesini örnek olarak göstermektedirler. Ayrıca. 18. ve 19. yy.da öğrenenin okul hayatına katılımının gerekliliğini sorunsallaştıran farklı deneyimlerin de mevcut olduğunu ileri sürmektedirler. Günümüzde Almanya'da pek çok eyalet Anayasasında, ayrıca çocuk ve gençlerin korunmasına yönelik eyalet kanunlarında çocukların ve gençlerin katılım haklarına ilişkin düzenlemeler

yer almaktadır (Kamp, 2009, 10-17).

Öte yandan ÇHS'nin 12. maddesi katılım hakkıyla ilgilidir ve Taraf Devletlere, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanıma" yükümlülüğü getirmektedir. Sinclair (2004, 107) belirtilen düzenlemeyi sözleşmenin anahtar hükmü olarak kabul etmektedir. Ona göre çocukların ve genç insanların aktif katılımı olmadan, çocuk haklarının etkin bir biçimde gerçekleşmesi mümkün değildir.

Türk Eğitim Sisteminde Öğrencinin Yönetime Katılımına İlişkin Yasal Düzenlemeler

1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda, Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri arasında demokrasi eğitimi ilkesi yer almaktadır. Bu ilkeden yola çıkarak, demokrasi bilincine sahip yurttaşlar yetişebilmesi için Türk Eğitim Sisteminin gerekli çalışmaları yapmasının zorunlu olduğu ve bu çalışmaların öğrencilerin okul yönetimine katılımının sağlanmasıyla amacına ulaşabileceğini söylemek mümkündür. Gerek MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği md. 37'de, gerekse MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği md. 116'da Okul Öğrenci Meclislerinin kurulacağının öngörülmesini; diğer yandan Ortaöğretim Kurumlarında Onur Kurulu ve Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kurullarında öğrencilerin de yer almalarını bu yönde atılan birer adım olarak görmek mümkündür.

MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde öğrencilere bahsedilen kurullarda görev verilmesine ilişkin hükümler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır: İlk olarak öğrencinin Onur Genel Kurulunda yer almasının amacı md. 178(1)'de "öğrencilerin okul yönetimine katılmalarını ve okulun işleyişine yardımcı olmalarını sağlamak" olduğu belirtilmektedir. Ancak görevi, okulda öğrenciliğe yakışmayan davranışları inceleme, bunların düzeltilmesi için alınması gereken önlemleri belirleme ve önerilerin okul yönetimine bildirilmesinden ibarettir. Benzer şekilde Onur Kurulunun görevleri, onur belgesiyle ödüllendirilecek kişilerin belirlenmesi için Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kuruluna öneride bulunmaktan; öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirmeleri ve disiplini bozucu davranışların önlenmesi için program hazırlayarak Okul Öğrenci Ödül ve Disiplin Kuruluna bildirilmesi için okul müdürüne sunulmasından; nöbet işlerinin ayarlanmasında ilgililerle işbirliği yapılmasından ve son olarak öğrencilerin sorumluluk yüklenmelerine, dürüst, güvenilir, saygılı ve başarılı olmalarına katkıda bulunmaktan; sağlığa zararlı alışkanlıklar edinmelerini ve uygun olmayan yerlere gitmelerini önlemek için anne-baba, öğretmen, yönetici ve öğrenci kulübü başkanlarıyla işbirliği yapılmaktan ibarettir. Anlaşılacağı üzere, belirtilen hükümlerde amaç aslında, öğrencinin okul yönetimine etkili

biçimde katılması değil, öğrencinin okul yönetimine ödüllendirilme ve disipline etme işlerinde yardımcı olmasıdır. Belirtilen hukuki düzenlemelere ek olarak, "MEB İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği" md. 6'da sosyal etkinliklerle ilgili bazı ilkelere yer verilmiştir Bu ilkeler arasında öğrencilerin toplumsal hayata, sorunların çözümüne, yerel düzeyde katılımına ve yöneltici projeler hazırlamaya özendirilmesi; her bireyin topluma katkı sağlayabileceği göz önüne alınarak tüm etkinliklerde geniş katılımın sağlanması hükümlerine yer verilmesi, öğrencinin katılımına önem verildiği şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıda sayılanların ötesinde, Türk Eğitim Sisteminde öğrencinin yönetime katılmasını konu edinen hukuki düzenleme MEB Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesidir. Söz konusu yönergenin dayanağı, "1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu", "BM Çocuk Hakları Sözleşmesi" ile "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında yapılan "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi" protokolüdür (md. 3). Amacı, cumhuriyetimizin demokrasi ile güçlendirilmesi; öğrencilerimizde yerleşik bir demokrasi kültürünün oluşturulması, hoşgörü ve çoğulculuk bilincinin geliştirilmesi, kendi kültürünü özümsemiş, millî ve manevî değerlere bağlı, evrensel değerleri benimseyen nesillerin yetiştirilmesi; öğrencilere seçme, seçilme ve oy kullanma kültürünün kazandırılması; katılımcı olma, iletişim kurabilme, demokratik liderliği benimseyebilme ve kamuoyu oluşturabilme becerilerinin kazandırılmasıdır (md.5). Bu yönerge ile adeta TBMM'nin öğrencilerden oluşan bir minyatürünün oluşması amaçlanmış ve yönerge meclislerin seçimi ve nasıl işleyecekleri üzerine yoğunlaşmıştır. Yönergenin hükümlerine ayrıntılı bakıldığında, meclislerin yönetimle ilgili bağlayıcı görevlerinin olmadığı görülmektedir. Öğrenci Meclisine seçilen öğrencilerin görevi, "Meclis gündeminde öncelikli olarak öğrencilerin eğitim ve okul yaşantısını ilgilendiren, eğitimde başarı düzeyi, ulaşım sorunları, sağlıklı beslenme, barınma, zararlı alışkanlıklar, spor imkânları gibi konular görüşülür." (md. 36) hükmüne istinaden sayılan konuların görüşülmesinden ibarettir. Bu bağlamda, 53. maddeden oluşan bu yönergenin öğrencinin yönetime etkili biçimde katılmasını sağlamaktan uzak olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, Dündar'ın (2013, 855) " Türkiye'de demokratik okul modeline uygun bir temsil mantığının günümüzde bile örneği yoktur" şeklindeki tespitine katılmamak güçtür.

Ayrıca Kartal'ın 2007 yılında yayınladığı çalışmasının bulgularına bakıldığında, Türkiye'de öğrencinin okul yönetimine katılımı, zaten parlak olmamasının ötesinde, zaman içerisinde gerilemiştir. Kartal çalışmasında (2007, 20), Anadolu Öğretmen Liseleri ile İlköğretim Kurumlarında öğrenci katılımının sağlanması yoluna gidildiğini, Anadolu Öğretmen Liselerinin bütün karar süreçlerinde, ilköğretim okullarında ise öğrencilerin

davranışlarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesinde, kurul ve komisyonlarda öğrencilerin görüşlerine başvurulması suretiyle katılım hakkının gerçekleştirilmeye çalışıldığını saptamıştır.

Değerlendirme

Yukarıda yer verilen hükümlerden yola çıkarak Türkiye'de katılım hakkının ne yazık ki sembolik düzeyde kaldığı ve sadece şeklen var olduğu söylenebilir. Bu gerçeğin altında, Değirmencioğlu'nun ifadesiyle (2012, 384), Milli Eğitim Bakanlığı'nın "öğrencileri okula gelen ve öğrenme ile görevli edilgen bir kitle olarak" görmesi yatıyor olabilir. Yine Değirmencioğlu'nun ifade ettiği gibi (2010'dan akt. Erbay, 2013, 43), okullarda çocuk katılımının görünürde önemsendiği; hatta derslerde çocukların görüşlerini ifade etmeleri yönünde teşvik edildiği belirtilebilir. Ancak uygulamada çocukların okullarda yönetim süreçlerine etki edecek ve kararları değiştirecek bir şekilde katılım sağlamadıkları, zaten mevcut düzenlemelerin buna elverişli olmadığını söylemek mümkündür. Öte yandan okullardaki sosyal etkinlikler, okul başkanlıkları gibi uygulamalar çocukları demokrasiye alıştırmada işlevsel olmakla birlikte, belirtilen uygulamaların etkin şekilde gerçekleştirilmeleri, katılım hakkının fiilen hayata geçirilmesinde önemlidir. Aksi takdirde uygulamalar sadece tokenizm teşkil eder.

Sonuç ve Öneriler

Öğrencilerin katılım haklarını kullanmalarının gelişimlerine ruhsal yönden katkı sunacağı, kendi kararlarını verebilen birey ve vatandaş olmalarını sağlayacağı gerçekleriyle birlikte toplumda demokrasi bilincinin yerleşmesine olumlu yönde etki edeceği, ayrıca Devlete bu hakkın temini konusunda ÇHS ile hukuki yükümlülük yüklendiği unutulmamalıdır. Türkiye'de söz konusu hakkın kullanımı ne yazık ki, tokenizm düzeyindedir. Bu gerçekten yola çıkarak başta sınıf içi uygulamalarda örneğin ders etkinliklerinde küçük adımlarla öğrencinin katılımına olanak sağlanmalıdır. Ayrıca derslerinde, diğer öğrencilerin de haklarına saygı göstererek bu haklarını nasıl kullanabileceklerini uygulamalı olarak öğrenmeleri sağlanmalıdır. Sonrasında ise, örneğin okul yönetimine göstermelik olarak seçilmiş öğrenci meclisleriyle değil, aktif olarak söz sahibi olabilecekleri forum gibi etkinliklerle katılımı sağlanmalıdır. Okul kurallarının grup kararıyla belirlenmesi gibi bir yöntem de demokratik okul ortamının oluşmasını teşvik edecek diğer bir örnektir. Bu amaçla ilgili hukuki düzenlemelerde yapılacak değişiklikler gecikmeden hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır.

Kaynakça

Avrupa Konseyi (2011). Söz Sende! Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılımına İlişkin Yeniden Düzenlenmiş Avrupa Şartı El Kitabı, Çeviri: Ufuk ATALAY, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara: Neyir Matbaacılık. https://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Publications/2013_Have_your_say_Turkish.pdf İndirme tarihi, 19.01.2015.

Başaran İ. E., Çınkır Ş. (2013). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Buck T., Gillespie A. A., Ross L. ve Sargent S. (2011). *International Child Law*, London: Routledge.

de Róiste A., Kelly C., Molcho M., Gavin A., Gabhainn S.N. (2012) Is School Participation Good For Children? Associations With Health and Wellbeing, *Health Education*, 112, 88–105.

Değirmencioğlu S.M. (2012) Katılım Hakkına Tersten Yaklaşım: Tersten Katılım, *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (s. 378-389), Ankara: Neyir Matbaacılık.

Dündar S (2013). Demokratik Okulun Bir Unsuru Olarak Öğrencilerin Karar Süreçlerine Katılımı, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri,* 13(2), 853-875.

Haydon D. (2012). Children's Rights. The Effective Implementation of Rights-based Standarts.In Sheehan R., Rhoades H. and Stanley N. (Eds), *Vulnerable Children and the Law*, (pp.23-39), London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Erbay E. (2013). Çocukların Katılım Hakkının Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38-54.

Federal Aile, Yaşlı, Kadın ve Genç Bakanlığı. (2012). Qualitätsstandards für Beteiligung von Kindern und Jugendlichen Allgemeine Qualitätsstandards und Empfehlungen für die Praxisfelder Kindertageseinrichtungen, Schule, Kommune, Kinder- und Jugendarbeit und Erzieherische Hilfen (2012) Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/kindergerechtes-deutschland-brosch_C3_BCre-qualit_C3_A4tsstandards,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf İndirme tarihi, 26.03.2015.

Finlandiya Hükümeti Raporu (2011). Child and Youth Participation in Finland? A Council of Europe Policy Review, Strasbourg.

Gilleece L. , Cosgrove J. (2012). Student Civic Participation in School: What Makes a Difference in Ireland?, *Education Citizenship and Social Justice*, 7(3), 225-239.

İrlanda Eğitim Yasası (1998). http://www.irishstatutebook.ie/pdf/1998/en.act.1998.0051.pdf İndirme tarihi, 26.03.2015.

Kamp U. (2009). Beteiligungsrechte von Kindern und Jugendlichen in Deutschland Ein Vergleich der gesetzlichen Bestimmungen in den Bundesländern, Almanya: Deutsches Kinderhilfswerk e.V. http://www.dkhw.de/cms/images/downloads/beteiligungsbroschuere_umschlag.pdf İndirme tarihi, 26.03.2015.

Kartal S. (2007). Öğretmen ve Yöneticinin Okul Yönetimine Katılımı, *Çağdaş Eğitim*, 347,12-21.

Kränzl-Nagl R., Zartler U. (2010). Children's Participation in School and Community European Perspectives, Percy-Smith B. and Thomas N. (Eds), *A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice* , (pp.164-173), London and New York: Routledge.

Lansdown, G. (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.

Lansdown G., Jimerson S. R., Shahroozi R. (2014) Children's rights and school psychology: Children's right to participation, *Journal of School Psychology*, 52, 3-12.

Milli Eğitim Bakanlığı Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Yönergesi (2004). Tebliğler Dergisi: Eylül 2004/2564.

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Resmi Gazete. Yayım Tarihi: 24.06.1973. Sayısı: 14574. Numarası: 1739.

Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Resmi Gazete. Yayım Tarihi: 26.07.2014. Sayısı: 29072.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Resmi Gazete. Yayım Tarihi: 07.09.2013. Sayısı: 28758.

Nayır F., Karaman Kepenekci Y. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Hakları, *İlköğretim Online*, 10(1), 160-161.

Özer Y. E. (2013). Çocuk Hakları, Katılım ve Yerel Düzeylerde Uygulanması: Türkiye Örneği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (1), 245-258.

Raby R. (2014). Children's participation as neo-liberal governance?, *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 35(1), 77-89.

Sağlam C. (2009). *Çocukların Kentsel Korumaya Katılımı,* yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sinclair, R. (2004). Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable, *Children and Society*, 18 (2), 106-118.

UNICEF (2011). Every Child's Right to be Heard, A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No.12, Hazırlayan Gerison Lansdown, http://www.unicef.org/french/adolescence/files/Every_Childs_Right_to_be_Heard.pdf indirme tarihi, 19.01.2015.

Wedekind H. Schmitz M. (?). Wenn das Schule macht ... Partizipation in der Schule, Deutsches, Baustein C.21, Kindeshilfswerk http://tudresden.de/die_tu_dresden/fakultaeten /erzw /erzwibf/sp/forschung/ganztagsschule/wedekind.pdf İndirme tarihi, 26.03.2015.